کورد و هەندەکانی هۆشنبیری.. دوکتور شەماڵ ئیسماعیل پوور

بەرایی

هۆشنبیری و گرینگی ئەم چەمکە بە کەمەگا هەمیشە حاشاهەڵنەگرە. ئەم بابەتە لە زانستە مرۆییەکان و لەکۆمەڵینەوە فەرهەنگی و گوتارە سیاسییەکاندا هەرگیز کەن و بڕۆ نابێت. هەربۆیە هەڵدەگرە بە شەوازی نوێ و نوێتر بخرێتە بەرباس و لەکۆمەڵینەوەی تایبەت. فیلەسووف و کەمەناسەکان لە هەهەندە جەراوجەرەکانەوە ئەم بابەتیان تاووتوێ کردووە. لەم وتاردا تیشک دەخینە سەر کاریگەری و جێپێی دیاردەی هۆشنبیری لە کوردستاندا. ئەم کاریگەرییە بە نەتەوەی کورد و بارودۆخی کوردەوە گرێ دەدەین و هۆشنبیری نەتەوەی بەدەوەت پێناسە دەکەین و لە کۆتاییدا بە پرسی ناسنامەی نەتەوەیی لە دەربیجەی هۆشنبیریەوە دەڕوانین.

هۆشنبیری

وشەی هۆشنبیر لە وشەی فەهەنسی (Intellect) وەرگیراوە و بە واتای هەزی عەقڵە. ئەم وشەیە بە یەکەمجار لە ساڵی 1860ی ز لە وتارێکی پیسارۆفی ڕووسیدا هات و بە لاوانی ئاکادیمی بەکار برا . ئەو لاوانەی خاوەنی ئەندێشەیەکی ڕەخنەگرانە بوون. لە ئەندێشەی مارکسیستیدا چەمکی هۆشنبیر لەگەڵ چەمکی چێڕ بە یەک واتا هاتوون.بە دەنیاییەوە گۆشەی گەلان و ڕزگاربوونیان لە دواکەوتوویی و خورافات و ژێردەستی، لە سەنگەی چالاکی و کاری هۆشنبیرانەوە بووە. هۆشنبیران کارێکی زەر دژواریان لە ئەستۆیە. هەنگە هیچ کارێک بەهادی وئاگاهەنانەوەی خەڵک دژوار نەبێت. کاری هۆشنبیری جەرەک لە پەروەردەیە. کاری پەروەردەش گەلێک دژوار و پسپۆڕخواز و کاتبەر و تێچووهەگرە. ئیمانوئێل کانت دەڵێ :لە نێو داهەنانەکانی بەشەردا دوو شت لەوانی دیکە دژوارترن، یەکیان هونەری بەڕێوەبردنی وڵات و ئەوی دیکەیان هونەری پەروەردە.

زمانی هۆشنبیر

هۆشنبیر خاوەنی زمانی تایبەت بە خۆیەتی. ئیدوارد سەعید دەڵێ: کەسی هۆشنبیر ئەگەر زەر پسپۆڕانە بدوێ، کەس لێی حاڵی نابێ و ئەگەریش زەر ساکار و سادە بدوێ دەچێتە حاڵەتی پۆپۆلیزمەوە . کەوابوو کەسێکی ئەوتە دەبێ لەگەڵ ئەودا کە خاوەنی زانایی تایبەتە، دەبێ بەزمانی ناپسپۆڕانە و تایبەت بدوێ. تاکوو هەموو

خەڵک لەی تێبگەن و وتەکانی فام بکەن و بتوانێ قسەی خۆی بێ گوێی هەموو خەڵک بگێڕنەوە.

کاری هونەرمەندبیر

لە نێو گەلانی خاوەن دەوڵەتدا، کاری بنەڕەتی هونەرمەندبیر لەخنە گرتن لە دەسەڵاتە . دەسەڵات بێ بە هەڵخنە لەگرتن و چاودێری کردنی هونەرمەندبیران دەگنخە. دەسەڵاتدار کە لە دەسەڵاتدا مایەوە، ئاشقە خۆی دەبێت و بەجگە لە خۆی کەس نابینێ و تاکەواننە کاران هادەپەڕێنێ و دەستی بێ هەموو خراپەکاریەک ئاوەڵا دەبێت. هەدی هەدی لە یاسا و هونەرمەندبیرانەوە دوور دەکەوێتەوە و دەچێتە چوارچێوەی ئایدیەلۆژیاوە. لە وەها حاڵەتکدا لەباتی پەملبوون بێ یاسا و داخوازیەکانی گەل و نەتەوە، حزب و ئاواتە تاکەوانەکانی خۆی دەکاتە یاسا و خەڵک پەملی ویستەکانی خۆی دەکات. هونەرمەندبیری بوێر و نەترس و ئازا دەتە مەیدانەوە و بێ هەڵخنەی هونەرمەندبیرانە بەرهەستی دەسەڵاتدار دەبێتەوە. ئەوسا زەرجار دەسەڵاتدار لەبری پێکهێنانی ئاهەنگ و چاکسازی، پەنا دەباتە بەر تیرۆر و هەشکەنجەی و لەناوبردنی کەسی هەڵخنەگر. مۆزووی گەلانی هەژمۆنەکاتی ناوین پڕ لەو کوشتن و بڕین و دورخستنەوە و ژیان لە ئەستاندنانە. ئەم دیاردەیە لە مۆزووی وەاتەکی وەکوو ئەراندا هەندێ بەرچاوە کە نووسەرەکی وەکوو عەلیەزا قولی کتێبی کۆمەڵناسی بژاردە کوژی (جامعەشناسی نخبە کشی) نووسی و کۆمەڵناسانە ئەم دیاردە دژە مرۆڤانەیی تاووتوێ کرد. ئەم کتێبە بە شێوەیەکی کۆمەڵناسانە باس لە ملهوڕی و دواکەوتوویی دەسەڵاتداران دەکات کە چۆن کەسانی بژاردەی گەل و نەتەوە خۆشویست دەکوژن و پیان خۆش خەڵک گیل و نەزان بمێننەوە.هونەرمەندبیر لەنێو گەلانی دواکەوتوودا دەکەوێتە بەر غەزەبی خەڵکیش . هەربۆیە زەر جار هونەرمەندبیر و جیابیران بە دەستی گرووپە تۆندئاژۆکانی ئێو کۆمەڵگایە کوژراون. ئەم دیاردەیە بەجۆرێک بەربڵاوە کە دەتوانین لەنێو هەموو گەلانی هەژمۆنەکاتی ناویندا نموونەی بە بەنینەوە.

دەردی هونەرمەندبیر

ژان پۆل سارتر پێی وایە کەس هونەرمەندبیری ناوێ و کەسیش بە فۆرمی ناینەناسێ.تەنانەت خەڵکی ئاسایش بە هێندی وەرناگرن و لۆلایان گرینگ نییە. ئێو لای وایە کاتێک هونەرمەندبیر هاتە گۆڕەپانی چالاکی هونەرمەندبیرانەوە، چینی دەسەڵاتدار بە خاینی دەزانێ و پێی وایە دژی ئێو سیستەمە هاساوە کە ئەوی پێ گەیاندووە.چینی هەڵبژاردەش نایانەوێ و لایان وایە بە دژی داخوازی و قازانجی ئەوان

دەجووڵێتەوە. دەردی سەرباری دردانیش ئەوەیە کە چینی زوڵم لێکراویش لێی دەدەنگ و بەگومانن و دەیخەنە بەر تیری قسە و قسەڵک و پاشگر و پێشگری ناحەز و دوور لە ڕاستی . تەنانەت بووە ڕەشنبیریان بە تاوانی دژە دین و دژە خودا بوون کوشتووە و خەڵکانی دیکەش شادمانی خۆیان لەو کوشتنە دەربڕیوە. ئەمە لە حاڵکدایە کە وەکوو سارتر دەڵێ ڕەشنبیر بەرهەمی هیچ بەیارمەتی پێش وەخت نییە.
واتە هیچ کەس و لایەن و گرووپ و حیزب و ڕێکخراوەیەک ڕەشنبیریان پەروەردە نەکردووە. ڕەشنبیر بە هەی تایبەتمەندییەکانی خۆی ڕەشنبیرە و کەس ناتوانێ ئەو نازناوەی پێ ببەخشێ. هەڵبەت لە کەمەڵگا نەخۆش و کەمزان و دواکەوتووەکاندا دەسەڵات یاخۆ لایەنە بەهێزەکان ڕەشنبیری درێین و ناڕاست دادەتاشن و وەکوو کورد دەڵێ، سەرلووسی بن پیس دەیخەنە بەر چاوی کەمەڵگا. بەواتەت ڕەشنبیرە و لە ڕاستیشدا ناڕەشنبیر و فریودەر و خەڵکی خەڵەتێن.لەبەر دایە کە ڕەشنبیر و ناڕەشنبیر دەبنە دوو چەمکی ململانێکەر . کردەوەی کەسی ناڕەشنبیر بە بابەتی ڕەشنبیری بە خەڵک دەفرۆشرێ و خیانەتی ڕەشنبیری وەکوو چەمکێکی حاشا هەڵنەگر دەتە ئاراوە.
ژۆلیین بەندا و ژان پۆل سارتر دەڵێن، ڕەشنبیر بە هەر هەیەک خیانەت بە ئارمانی ڕەشنبیری بکات، واتە خۆی لە هەق و دادپەروەری و ئازادی ببوڕێ، خاینە. هەقیقەت و دادپەروەری و ئازادی سەکوچکەی ڕەشنبیری و مەزنایەتی مرۆڤ و چەمکە گرینگەکانی ژیانن. فەدریکە مایور شاعیری کاتالۆنیایی دەڵێ: ڕەڵکانم من بە ڕزگارکردنی ئەم سەوشەیە کە بە میرات بەتانی بەجێدەهێم، ژیاوم: عەشق و دادپەروەری و ئازادی . لە نێو ئەم سەوشەیشدا ڕەنگە ئازادی ئەو بەختەی بووبێ کە زەرتر لەوانیتر کاری بە کرابێ و حورمەتی لە گیرابێ و خوێنی بە ژابێ و سەربازی ڕەشنبیری زەرتر بووبێت. دوکتۆر مستەفا ڕەحیمی دەڵێ: ئازادی ئەگەر ببە بە دیلی من، ئیتر ئازادی نییە، بەڵکوو دیلییە. کەوابوو ئازادی واتە ئازادی جیا بیران.
مارکس لەسەر ڕەشنبیر پرسیارەکی جەوهەری هەیە و دەڵێ: ڕەشنبیر چ کارکردێکی لەسەر بەرهەمی کەمەڵایەتی هەیە؟
فرانسوا شاتلێ لەمەڕ ڕەشنبیر لێدوانێکی سەرنجڕاکێشی هەیە کە دەکرێ بەڵێین بە جۆرێک وەڵامی پرسیارەکەی مارکسی تێدایە. بە بڕوای شاتلێ ڕەشنبیر لەخەیدا دژی پیرەزیەیە. دژی کەمەڵگایەکە کە هەقیقەت و ڕووبەڕووبون بەژی بە ڕەوا نازانێ. ڕەشنبیر خۆی بە بەرپرس دەزانێ. نەک لەبەر ئەوەی کە خاوەن زانستێ و ئیمان و بڕوایەکی تایبەتی هەیە. یاخۆ نەک لەبەر ئەوەی کە لایقە. بەڵکوو لەبەر ئەوەی کە خاوەن ئیرادەیە. ڕەنگە هەر ئەو ئیرادەیە بێت کە کاتێک مانهایمی کەمەڵناس دەڵێ: ڕەشنبیر بەرهەمی کەمەڵگایە و لە چاو

چینەکانی تر پەگەی سەرتری هەیە.

بارودۆخی کولتووریی و سەرهەڵدانی هەشنبیری لە هەژهەڵاتی ناویندا
هەژهەڵاتی ناوین بەدرێژایی مێژوو گەلێک پانی ململانێی بزاڤ جەراوجەرکان بووە . ئەم ناوچەیە هیچکات لە توندوتیژی و پێکدادان و شەڕ و ئاژاوە و کێشەی ئایینی و نەتەوەیی و ئازادیخوازی و پاوانخوازی و... بەدوور و بەدەر نەبووە.
باسکردن لە هەشنبیری و پەناسەی هەشنبیر لە وەتان و لە نەو گەلانی ئەم ناوچەیەدا کارێکی هاسان نییە. بەهەی زاڵبوونی هێزموونی ئایینی لەم ناوچەیەدا، هەشنبیری ئایینیش لە چاو هەشنبیرانی تر دەم لەپێشتر و قسە هەیشتووترن. بەم پێیە لەرەدا باسی هەشنبیری بەگشتی دەکەین و لەکیان هەناوەرین. بە ئەو مەبەستە پەلینبەندی مەحموود سەریعولقەلەم لەسەر فەرهەنگی ئێرانی و گشتاندنی ئەم فەرهەنگە بەسەر فەرهەنگی خەڵکانی ناوچەکەدا دەکەینە بەڵگە. ناوبراو دەڵێ: فەرهەنگی کەمەڵایەتی و سیاسی ئێران دوو ئاستی لە فەرهەنگ بەخۆوە دیوە: یەکەم، فەرهەنگی شاری وعەقڵی و پێشەسازی . دووهەم، فەرهەنگی عەشیرەیی و گوندی و سونەتی . پاشان لە پەناسەی فەرهەنگی عەشیرەییدا سێ تایبەتمەندی بە دادەنێ و ئاوا ڕیزبەندی دەکات: یەکەم، خزمخوازی دووهەم، هەحسی شەڕانگێزی و سێهەم، پاراستنی عەشیرە لە هەی پەلامار و هێرشەوە.
دیارە لە وەها کەمەڵگایەکدا کاری هەشنبیر گەلێک دژوارتر لە کاری هەشنبیرانی کەمەڵگاکانی دیکەیە. لەم کولتوورەدا تا خزموکەس نەبی و بە خوێنی بنەماڵەیی بە عەشیرەوە گرێ نەدرێی، نابیندرێی و دەرەتانی خۆ نیشاندانت نابێ . تاکی کەمەڵگا کە خاوەنی خوو و خدێی شەڕانگێزی بێت ناتوانێت بکەوێتە بەر کاریگەری کاری هەشنبیر. بۆپاراستنیش دیارە عەشیرە لە هیچ توندوتیژییەک خۆ نابوێرێ و هەموو شێوە توندئاژۆیەکان تاقی دەکاتەوە و لە وەها حاڵەتێکدا بە دڵنیاییەوە بزاڤی هەشنبیری غەوارە دەبێت.

هەشنبیری نەتەوەی بە دەوڵەت
دیارە نەتەوەخوازی دیاردەی سەردەمی دوای هەنەسانس و وەئاگاهاتنەوەی گەلانی ئوروپایە. لە سەردەمی سەدە تاریکییەکاندا نەتەوە و نەتەوەخوازی هیچ واتایەکی نەبوو . ئەوە گرینگ بوو کە هەمووان لەبن سەبەری ئایینی مەسیحییەتدا کەبووناوە . بە پێی یاسای ئاسمانی ئەو دینە خەڵک دژیان. بەگشتی پاش شەشی وەئاگاهاتنەوە و ڕزگاری خەڵک لە کڵێسە و بەندی کڵێسە، هەندی هەندی بیری نەتەوەخوازی سەریهەڵدا و دەوڵەت نەتەوەکان بیچمیان گرت. ئەم

دیاردەیە بوو بە هەی دروست بوونی ئاوێنەک بە خاک و ئاو و زەد و زمان و نیشتمان و نەتەوە. ئەم ئاوێنە تەشەنەی کرد و هەموو جیهان و هەموو گەلانی جیهانی گرتەوە و بە دروستکردنی دووەت نەتەوەی خۆیان تەکەشان.
دیارە بە هەی بارودۆخی تایبەتی ناوچەکە و گەلی کورد، ئەم نەتەوەیە بەو ئاستە نەگەیشت و ئەستاشی لەگەدا بێت بە بە دووەت ماوەتەوە. هەر بۆیە مەجبوورین ناوی ەشنبیرانی نەتەوەی بە دووەت لە ەشنبیری کورد بنەین. ەشنبیری کورد لە وەها حاەتەکدا بە کارکردن لەسەر دەسەات و دروستکردنی هەژموونی و کاریگەری خۆی لەسەر دەسەات بە قازانجی نەتەوەکەی دەست بەکار دەبێت. هەندەک لە ەشنبیران دەبنە ەبەری بزووتنەوەی ەزگاریخوازی گەل و بزاڤی ناسیونالیزم وەە دەخۆن . هەر بۆیە بەتوندی دەکەونە بەر غەزەبی دەسەات و بە هەموو جۆرەک گیانیان دەکەوێتە مەترسییەوە و بە پاراستنی گیان و مانیان دەبە بچنە جلوبەرگی خەباتکارەوە. شاخ بکەنە ناوەندی ەشنبیری خۆیان و لەوەوە دزە بکەنەوە نەو شار و گوندی وەاتەکەیان. دیارە ئەو ەشنبیرانە پێش لەوەی وەکوو ەشنبیر مامەیان لەگەە بکرێ و وەکوو ەشنبیر بناسرێنەوە، لەبەر چاوی خەەک دەبنە شەشگەە و خەباتکەر.
دەسەاتی سەر نەتەوە بە دووەتەکان بە هیچ لەونەک ددان بە نەتەوەبوونی ئەو گەلانەدا نانێ. ئەم دەسەاتانا لە هیچ شوێن و هیچ وەاتەکدا بە گرووپە جیاوازەکانی نەو کیانی سیاسی خۆیان،چەمکی نەتەوە بەکار نابەن. ئەمە لە حاەتەکدایە کە بە پێی جانامەی مافی مرۆڤ دەبە سەربەخۆیان بکەن و مافیان پێ بدەن.
تەنانەت ئەگەر مەجبوور بن لە یاسای بنەەتیدا ددانیان پێدابنەن لە ئەمری واقعیدا حاشایان لە دەکەن و بە توندترین شێوە حەز و بزاڤی نەتەوەخوازییان لە دەستنەتەوە. لە ئاست ئەم گەلە ژێر دەستانەدا هەندە دووەق دەبن کە مادەدەستوورییەکانی خۆشیان لە حاندیان پێ شەل دەکەن. هەر بۆیە لە وەها حاەتەکدا ەشنبیری نەتەوە خواز سەر هەدەنە. یا خود ەشنبیر هەر بیر و بۆچوونەکی بە گەلەکەی ببە دەخرێتە بازنەی ەشنبیری نەتەوەخوازەوە و دەسەات بە توندترین شێوە هەسووکەوتی لەگەە دەکات و ئاستەنگ دەخاتە بەر پێی. زەر جار بووە کە ەشنبیر لە وەها بارودۆخەکدا بوونی بە دەسەات بڤڤە بووە و قەبووە نەکراوە و گیانی لە ئەستەندراوە.
هیچ گومانەک لەوەدا نییە کە دروست بوونی بزاڤی نەتەوەخوازی لەنەو هەر گەل و نەتەوەیەکدا پێویستی بە بوونی ەشنبیران هەیە.

ەشنبیران لەم حاەتەدا بە سێ دەستە دابەش دەبن:

یەکەم، هۆشەنگی ئەفەندی مخواز: ئەم هۆشەنگیرانە دەچنە کار و چالاکی لە دەمودەزگای دەسەڵاتدا و بە هیوان لە هۆی یەفەمەوە بە ئامانجەکانیان بگەن. دەیانەوە لەڕێی یاسایی و پاڵمان و چوارچێوەی دەسەڵاتەوە چاکسازی بکەن و بەدەستی ئۆوکەسانە ئاوەژۆ دروست بکەن کە بەخێیان بوونەتە هەکاری مافخوراوی نەتەوەکەیان. دیارە یەفەم و چاکسازی لەوەها بارودۆخێکدا ئەستەمە و ئۆگریش بۆک دەوشم و قەولی کاە بدرەت، ناچنە چوارچێوەی کردەوە و دابەزینەوە.
دووهەم هۆشەنگیرانی نەو دامودەزگا خەجێیەکان: ئەم هۆشەنگیرانەش بە کارکردن لە نەو پێکهاتە خەجێیەکانی پەمل بە دەسەڵاتدا سەرهەدەدن و دەیانەوە بەم کارە خۆک و نەتەوە بپارێزن و کار بە پاراستنی بەهاکانی نەتەوەکەیان بکەن . دیارە ئۆگەر دەسەڵاتێک هەندە لە خۆی ئابینە دامودەزگای نەتەوەیی دابەزرێنە،دەشتوانە هۆشەنگیرانێک لە چوارچێوەی ئەم دەمودەزگایانەدا ببینە بەڵام لە ئاستیدا ئەم هۆشەنگیرانەش بە دەردی هۆشەنگیرانی پێشتر دەچن و کارەکی ئۆوتەیان لە دەست نایات.
سێهەم هۆشەنگیرانی وەفادار بە نەتەوە و گەلی خەیان:ئەم هۆشەنگیرانە هەموو ژیانیان تەرخانی گەل و نەتەوە دەکەن و ناهێلن نەتەوەکەیان لە نەتەوەی زاە و باڵادەستدا قاە بێت و بتوێتەوە.
ئەمانە ئیدوارد سەعید گوتەنی بە زمانی نەتەوەی خەیان دەدوەن و خەیان لە گەل جیا ناکەنەوە و لە گۆە ئەواندا دەژین و وەکوو ئەوان دەژین و لە کەتایشدا سەریان لە هۆی کاری هۆشەنگیری دادەنەنەوە.

هۆشەنگیری کورد

کورد وەکوو نەتەوە و شۆەی ژیانی لە نەو ئاو و خاکی خۆی لە چوار وەاتدا دەژی. هەر بەشێک لە کوردستان بە پێی بارودۆخی ئەم وەاتانە پێناسەی ئەکرێ. ژیان و کولتووور و جیهان بینی و تەنانەت شۆەزاریشی کاریگەری لەم وەاتانە وەرگرتووە.
هۆشەنگیری هەر بەشێک بە پێی دۆخی ئەو بەشە درووست دەبێت.دەتوانین بڵێن هۆشەنگیرانی کورد بە پێی پارچەی کوردستانی شۆەنی ژیانیان لەگۆە یەکتر وردە جیاوازی تایبەتیان هەیە .ئەم جیاوازیانە دەکرێ ببێتە هۆەنە هۆشەنگیری جیاواز لە یەکتر کە ئاسەی هەمۆیان کورد بوونە و ئاکامی خەباتی هەمۆیان بە مانۆەی نەتەوەی کوردە.
هۆشەنگیری هەر بەشێک لە کوردستان لە گۆە جۆرێک دەسەڵاتی تایبەتدا هووبۆوە کە لە دەسەڵاتی بەشەکانی دیکە ناچێ.هەر بۆیە ئەم هۆشەنگیرانە مەجبوورن بە پێی بارودۆخی خەیان کار بکەن و بە پێی ئادەی دەسەڵات و هێزی ئۆژنەی خەیان هەنگاو بنەن،دیارە ئەم هێزی

ئۆژنەیە لە هەندێک دەخی زەمانی و شوێنی تایبەتدا دەکرێ بە پێتاو بەرەو پێش بچێ و لە هەندێک دەخی زەمانی و شوێنی تایبەتدا بە دارەدارێش ناگات.
بەرپرسایەتی ڕۆشنبیری کورد لەبەر بارودۆخی کورد و کوردستان زۆر زیاترە لە بەرپرسایەتی ڕۆشنبیرانی گەلانی دیکە. گەلانی دیکە دەتوانن لە نێو چوارچێوەی دەسەڵاتدا خاوەن حیزب و گرووپ و هێزموونی خۆیان بن.
بەڵام هیچ دەزگا و دەسەڵاتێک لە پشت ڕۆشنبیری کورد نییە. تەنیا و بە کەس و بە پشتیوانە، هەر وەکوو پێشتر ئاماژەمان بە کرد، دەسەڵات بە خاینی دەزانی وچینی هەڵبژاردەش نایەوێ و چینی زوڵم لێکراویش لێی بە گومان و دەدەنگە (ژان پۆل سارتر)
ڕۆشنبیری کورد لە هەموو پرس و کێشەکانی کورد دەڕوانێ. دەبێ بە جۆری بیرکردنەوەی نەتەوەکەی بە خەم بێت. بە زانستی کورد هەوڵ بدات و بە خەمی زمان و کەلتوور و بەهاکانییەوە بێت. یەکێک لە کێشە تایبەتەکانی ڕۆشنبیری کورد ناسەربەخۆیی بەیار و هاوانینە. بەختیار عەلی دەڵێ: ڕۆشنبیری کورد خۆی لە چوارچێوەی حیزبێکدا دەبینەتەوە و لە باشترین حاڵەتدا دەبێتە ڕاگەیەنگری حیزبەکەی. ئەگەر ڕۆشنبیری کورد خۆی لە بازنەی حیزبە کوردییەکانیش ڕزگار نەکات و نەکەوێتە پێش ئەوانەوە، سەربەخۆیی ڕۆشنبیری و فیکری نامێنێ و کاریگەری لەسەر کەمەڵگا کەم دەبێتەوە.

ڕۆشنبیر و ناسنامە و کەمەڵگا
کاری فیکری بە کەمەڵگا سەرەتا لە ئەدەبی مارکسییەوە سەرهەڵدەدات. ئەم بیرکەیە لە کەمەڵگاکانی ئەو کاتەدا زۆر جێنکەوت و پێشوازی باشی لێ نەکرا، لە لایەکی تریشەوە بیری نامارکسی بە جێی کاری فیکری لە ژیانی فیکری کەمەڵگا ڕاما. ئەم بۆچوونە بە ژیانی فیکری و ڕۆشنبیری، مرۆڤی خوێندەواری کردە هاوەڵمی ژیانی فیکری و ڕۆشنبیری لە دروست بوو . بەم پێناسەیە ڕۆشنبیر کەسێکە لەسەر کەمەڵگا کاریگەری تایبەتی هەبێ و بە ناسنامەی نەتەوەش تێبکۆشێ. مادام کە خوێندەواری بوو بە پێناسەی ڕۆشنبیری، ئاخۆ لەو کەمەڵگایانەدا کە هەمووان خوێندەوارن، هەمووشیان ڕۆشنبیرن؟
لێرەدا پێناسەی تایبەت دەخوازێ و دەبێ کەسی ڕۆشنبیر لە خوێندەواری ئاسایی جیا بکرێتەوە. کەسێک کە بتوانێ لە سەقامگیر کردنی ژیانی فیکریدا شوێن و کاریگەری هەبێ دەبێتە ڕۆشنبیر.

شوناسی نەتەوەیی
کاتێک ئەم شوناسە دروست دەبێت کە کەسێک تێیدا هەگری و پێوەندی بە

دەوڵەت یان نەتەوەکەیەوە دروست بێت و ئەم پەیوەندییە بە خۆکۆکەوە گرێ بدات کە نەتەوەیەک ساز دەکات. خاڵی هاوبەشی لەگەڵ ژیانی خۆکی دەبێتە سەرکەوتترین خاڵی شوناسی نەتەوەیی. ئەرێنیترین خاڵی شوناس لە نەتەوەدا دەبێتە نیشتمان پەروەری و خۆشەویستی گەل و نیشتمان. ئەو حاڵەتەی کە مرۆڤی نەتەوەیی، لە پێنا گەلان و نەتەوەکانی دیکەدا سەربەرزی و گەورەیی و سەربەخۆیی بە گەلی خۆی دەخوازێ.

مامۆستا هەمن گوتەنی،ئارەزوو دەکات هەموو گەلان بە ئازادی بژین و دیلی و مافخوراوی بە کەس ناخوازێ. خاڵی نەرێنی نەتەوەخوازی و توند و تیژبوون لەم حاڵەتشدا دەبێتە شۆڤێنیزم کە تەنیا نەتەوەی خۆی دەبینێ و حەز بە دیلی و نەمان و بەدەرەتانی گەلانی دیکە دەکات. هۆشنبیری کورد کارێک دەکات کە تاکی کۆمەڵگای کوردی هەست بە بەرپرسایەتی بکات.بتوانێ لەبەرانبەر ئەوی تردا خۆی پێناسە بکات و شوناسی نەتەوەیی خۆی بەهێند وەربگرێ و بە بە خەبەکەمزانین لە نەتەوە و شوناسی خۆی بدوێ. هۆشنبیر لە نەو نەتەوەی کورددا و لە ساتە تایبەت و پێویستکاندا یەکەیزی و یەکگرتوویی نەتەوەیی درووست بکات. هۆشنبیر بە دوور لە هەر بیرێکی مێتافیزیکی و ئاسمانییەوە لە ئاخاوتن و دربینی بیری هۆشنبیری خۆیدا دەربکەوێت. واتە هیچ پاشگر و پێشگرێکی جیا لە هۆشنبیر ییلەگەڵدا نایەت و ئەگەر کەوتە چوارچێوەیکی بەرتەسکی کۆمەڵایەتییەوە، لە بەشکی زەر لە خۆک جیا دەبێتەوە و هۆشنبیریی پێ ناکرێت. کە وابوو هۆشنبیر دەبێ سەرتر لە هەموو ئایدیالێژی و چوارچێوەکان بێت. هۆشنبیری کورد تا تیەری خەمایی نەبێت، ناتوانێ کارێک بە ناسنامە و کەیەتی گەل بکات. جەلال حاجی زادە دەڵێت:هۆشنبیری کورد دەبێ بە پەی کۆمەڵگای خۆی هەوێی داهێنان و خولقاندنی تیەری نۆی بدات و هووی لە داهاتوو بێت. هۆشنبیری کورد دەبێ بە پەی دەقی خۆی پێناسەی لە ناسنامە ببێ. خوێندنەوە ناکوردانە و و دانانی پێناسەی نا کوردی بە ناسنامەی کورد، ئەو ناسنامە دەخوازێی لە دروست نابێت کە بتوانێ ئەم نەتەوەیە بگەیەنێتە ئاستێک کە سەرێک بێت لە نەو سەرانی دیکەدا. بە گەیشتن بە بەرئەنجامێک دەڵێن کە هۆشنبیری و گرینگی ئەم بابەتە هەمیشە بە کۆمەڵگا پێویستە. هۆشنبیر خاوەن زمانی خەیاتی و دەبە خۆک بە دوای خەیدا بەرە. هەرگیز لە هۆخنە گرتن لە دەسەڵات غافڵ نابێت و ئەم بابەتە بە ئەرکی بنەڕەتی خۆی بزانێ. هۆشنبیری لە کۆمەڵگا داخراوەکانی هێژەمۆنیاتی ناویندا کارێکی زەر ئەستەمە و هێندە جار گیان لە دەست دانی پێویە. هۆشنبیر سەر بە هیچ لایەن و ئایدیالێژیایەک نییە و سەربەخۆ دەمێنێتەوە و هەموو کەشە بنەڕەتییەکانی کۆمەڵگا دەناسێ و بە

لابردن و چارەسەریيان كار دەكا. بە پێی پەيوەستيیەكانی نێتەوەی خۆی هەوڵ و تێكۆشانی دەبەت و بە پێی كەمێگای خۆی هەوڵی داهێنان و خولقاندنی وتاری تازەری نوێ دەدات.

دوكتور شەماڵ ئيسماعيل پوور ـ سەقز

_____

ژێدەر

١. كار روشنفكری، بابک احمدی، نشر مركز، تهران، ١٣٨٤
٢. در دفاع از روشنفكران، ژان پل سارتر، ترجمە رضا سيد حسينی، نشر نيلوفر، چاپ دوم، تهران، ١٣٨٥
٣. تغيير ذهن ها، هوارد گاردنر، ترجمه سيد كمال خرازی، نشر نی تهران، چاپ دوم، ١٣٨٨
٤. وتاری ڕەشنبيری لە خۆيدا بە... لە نووسينی جەلال حاجی زادە

بەكـــورتی38: ناشـــاعيربوون... شاعيربيرمەنـــدمان پەويســـتە.. ئازاد حەمە

پەويستمان بەو ئەزموونە شيعرييانەيە، كە سەمەرەيی دەخەنە ناو ئەزموونی ئەدەبيمانەوە، كە بەهێزەوە پرسياری چيەتيی شيعر پرسياری چيەتيـــی شـــاعيربوونيش دروســـتدەكات. لەـــرەوە دەگەينە ئەو تەماشاكردنەی، كە شاعيربيرمەندمان پەويستە، نەک شاعيری بە بير. چونكە شاعيرنابيرمەند هيچی پێنييە بە گوتن و وشەسازييەكانيشی شتێكی ئەوتە بەرهەمناهێنێت.
شاعيرهزرەقان شاعيرە بووناوييەكان(تراكل Trakl، ڕيلكە Rilke، سيلان Celan و ..)،كە شيعرەكانيان زۆرێک لە بيرمەندانيان بەخەيانەوە سەرسام كردووە. شيعری شاعيرانی بوونـاويی جۆرە خەسڵەتەكيان تێدايە، كە شيعری تر دەخەنەوە و ئاسەش لەبەردەم شيعری دواتردا دەكەنەوە. لەناو شيعری شاعيرانی هزرەقاندا مەرامەک بوونی هەيە، كە بووناوييە، كە پەويستی بە پەيپەبردنە. هاوكات

ئەستەمیەک لەناو شیعری شاعیربیریارەکاندا پەنهانە، کە پەویستە بدرکێنرێت، کە گوتنی نەگوتراوی تیابدیدکرێت. .
شیعر بە هەیە؟ لە نەستی شیعردا چی پەنهانە؟ ناشاعیر کێیە؟ ناشاعیرەکان شاعیرە بە هزرەکان نییەن؟ ئەی شاعیرهزرەقانەکان کێن؟چەن لەگای شیعرەو هزردێتەبەرهەم؟چەن شاعیر هزرەقانی پیادەدەکات؟ چیرەکی مەراق گەانەو لە شیعردا بەهەموو شاعیرەک دەکرێت؟ چەن دەکرێت ەفتار لەتەك هزری شاعیرەکی هزرەقاندا بکرێت، کە بە بەدەنگی، بە هەمنی و هیچگەرایانە ەوداو و گەانەوکان دەهەنتەو و لە ەگای ئەوانیشەو هزرەقانی پیادەکات؟ تەهزرین لەناو شیعردا واتە چی؟ ئەی چەن شتە لەکیسچووکان (وون و بزرەکان) بەهەی شیعرەو بەدەستبهەنین؟ گەر لە شیعردا شونەک بە سازدانی بیرکردنەوەی فەلسەفیی بوونینەبێت،کەواتە شیعر چیی لەسەوزدەبێت؟
ناشاعیر non poet کێە؟ناشاعیر ئەو کەسەیە(ئەو شاعیرەیە)کە شیعری هزرەقانی نانوسێت، یان هزرەقانیناکات بەسەر شیعرنوسینەو. کەمەگەر کە پە بوو لە ناشاعیر، ئیدی کەمەگە وردە وردە نوقمی ناجوانیناسی دەبێت. بەەام دەربازبوونی کولتورەک لە شیعری ناشاعیرەکان ئاسان نییە.
ئەی شاعیرهزرەقانەکان کێن؟ ئەوانەن کە فەلسەفە (بیرکردنەوەی فەلسەفیی) دزەدەکاتە ناو شیعرەکانیان، ئەوانەی هزرەقانئاسا شیعردەهەنەو. ماتریالی شیعریی شاعیرهزرەقانەکان جودایی ، بەدەنگیی، تەنهایی، مەرگ، تارمایی، دابەان، خەمەکی، هاوەیەتی و زەرەک چەمکی هەستیاری ترن. ئەم جەرە شاعیرانە چ جەرە شاعیرەکن؟ ئەبەتە ئەوانەن، کە بەهەی شیعرەو دیدگای نوە دەخەنەو؛ جا دیدگای نوە بێت بە وەنەی شیعریی یان زمان. هاوکات بینینیان بە جوانکاری کانگای هزرەقانی پەکدەهەنن، وەکیتر وەک زمانەوانیش قەپکەرەوەن؛ رەنە شار، گەران، بەدلەر ، سەهراب سپەهری یان سیلان لەو جەرە شاعیرانەن.
کاتەکیش مەریس بلانشە لە ەوانگەی شیعریی رەنیە شار دەدوێت بەمجەرە دەتەگە: کارەکانی نموونەیەکی سەرەکین لەسەر شیعری مەدەرن، کە بەلایەنە بنەەتییەکانی زمان(بەدەنگی لە زماندا)، نەبوون و پەیوەندی رەوشتی بە ئەویترگەریەو سەرقاە. دەبینین بلانشە، شار شانبەشانی مالارمە و هەەدرلین بە خاڵی وەرچەرخان لە ئەدەبی مەدەرن و کاریگەریە فەلسەفییەکانی دەناسێنێت.
سەرباری ئەوەی گوترا، ئەوەش دەەەن، کە شیعرەک کە دیلی خەی و دوچاری خورپەی هزرییمان نەکات شیعر نییە. بەیە پەویستە مەراقی ئەو شیعرانەبیین ئەو شتانەمان بە دەگەنەو کە لەمانوونە، کە تامەزرەیانین بیانبینینەو. تەنیا ئەو شیعرانە دەرەقەتی

گۆڤارەوەی شتێ لەکیسەچووەکانمان دەن، کە شاعیرێ بیریارێکان دەینووسن. چونکە شیعر یەکێکە لە نهێنیەکانی بوونمان، شاعیربوونیش بەشێکە لە هەقایەتی بوونمان!
لەناو شیعری شاعیرێ هزرڤانەکاندا گۆڤان شتێکی پشمەرجە، ئەبەتە گۆڤانیش شۆڕان و گومان دەکات بە بنکە بە تێگەیشتن لە شتەکانی ناو بوون و ژیانمان. لەبەرئەوە، بەپێی بینینی ئەمە، بەڵكو لەو ئەدەبانەی سەرکەوتنی نێك هەر ئەدەبی، بەڵکو هزریشیان وەدەستنەهێناوە ئەو ئەدەبانەن، یان چاترێ بڵین ئەو ئەزموونە ئەدەبیانەن، لەتێك خێخواردنەوە و گۆڤاندا دەستەملان نەبوونە، بە؟چونکە ئەدەبی هووکش ناتوانێت بە گوتنی سادەی بە ناواخن و دووبارە دونیایەکی هزری ئالۆز دروستبکات. ئەمەیش وادەکات ئەو هزرڤانی لە پشت ئەو ئەدەبانەوە بوون ئەزموونێکی نێك هەر ئەدەبی، بەڵکو هزریش نەخوەقێنێت.
لەرێ زەر دوور نارێین گەر بڵێین ئەزموونی ئەدەبی کافکا Kafka ، مالارمە Mallarmé، ێیلکە ، ئارتە Artaud،لەو جۆرە ئەدەبانەن ئەزموونیان خستووەتەوە و هزرکیان لەپاش خێیان وەگۆڤخستووە، هەر ئەو هزرشە ئەمڕۆ کارە ئەدەبییەکەی وێك ئەزموون قوتکردووەتەوە و واشی لە بیرمەند و ڕۆناکبیرە ڕۆژئاواییەکان کردووە هزرڤانی بەسەر ئەو جۆرە ئەدەبانەوە بکەن، کەسانێکی وێك کافکا، مالارمە، ێیلکە، ئارتە و....هتد لەپاش خێیان بەجێیانهێشتووە و ئێستاش وێك ئەزموونێك لە تۆماماندا فەلسەفی تاماشاکرێن. لەرەوە دەگەینە ئەو دەرئەنجامەی بڵێین: تەنها ئەو ئەزموونە ئەدەبیانە دەبنە شوێنی تەهزرینی بیریاران، کە لەخودی خێیاندا هەڵگری تووخمی هزرین.
کەتا گوتنمان لەسەر پەیستی بە شاعیرێ بیرمەند ئەوێە، کە هزرکاریی لە ئەدەبدا کارێکی سانا نییە و گشت ئەدەبی میلەتانیش وێك یەك نێیتوانیووە بەو ئەرکە هەڵستن. ئەدەب، کە بە ئاقاری هزرکارییدا بەوات بەدنیاییەوە شتێك دەخاتە سەر خەرمانی هزر، کە ئەویش لەوسەرەوە کردی فەلسەفکردن بەپیتدەکات. ئەدەبی لەم شێوێە، واتە ئەدەبی هزریی، ئەدەبێك دەهێنەتەکایەوە، کە لە کناری فەلسەفدا پشودەدات. چیەتیی ئەدەبیی لەم جۆرە دەکرێت بگوترێت، چیەتیی فەلسەفە، یان هزریش، لەگەڵ خێیدا دەوروژێنێت. ئەدەبی فەلسەفیی، پاسترناك، بەدلەر، یان لەتریامون بەنموونە، ئەدەبێکە پرسیاری هزریی دروستدەکات و دەچێتە خانەی ئەدەبیی نەگوتراوەوە. چیەتیی ئەدەب، هەروەك چیەتیی فەلسەفە، پرسیارە لەسەر ڕۆچەك و چێنێتیی داهێنانی هزر.
مایەوە ئەوەش بگوترێت، کە ئەو جۆرە خوێندرانەی بە مژووی ئەدەبی نوێی ڕۆژئاوا ئاشنانیین، ئەوانەش کە بئاگان لەوەی، کە زەدی

ئەدەبی هاوچەرخی ئەمە لە هزری فەلسەفیی ڕەنجاوە بە ئاسانی لە لۆغزی هزریی و ئەدەبی بینینە ڕەخنەییەکانی ئەو گوتنامان حاڵینابن، کە لایسەرەوە هەمایبەکرا. بەیە ئەو جۆرە ئەدەبەی ئەستا زۆرێک کاری تیادەکات ناکارەت پرسیاری چیەتیی شیعر بکاتە بەشێک لە خەمە ئەدەبییەکانی.

ئازاد حەمە
پرۆفیسەر لە فەلسەفە لە زانکۆی سلێمانی

سنووری زمانەکەم سنووری جیهانی منە". نووسینی: لودویگ ویتگنشتاین.. وەرگێڕانی: فەرەیدوون سامان

"Tractatu Logico-Philosophicus" کتێبی (تراکتاتەس لۆجیکۆ-فیلەسۆفیکەس) بەرهەمی بەرایی زمانناس ڤیتگنشتاینە، کە تێیدا هەوڵی کەشانی هەڕەکانی نێوان ئەوەی کە دەتوانرێت بە ڕوونی لە فەلسەفەدا بگوترێ و ئەوەی کە پێویستە بێدەنگ بکرێت، بکەشێت. ئەو لەو بیرکەیەدا سەرهەڵدەدات کە پێکهاتەی زمان ڕەنگدانەوەی پێکهاتەی واقیعێ و زۆرێک لە کەشکانی فەلسەفە لە ئەنجامی تێنەگەیشتن لە لۆژیکی زمانەوە سەرچاوەیان گرتووە. مەبەستی سەرەکی کتێبەکە پێناسەکردنی ئەرکی فەلسەفەیە وەک شیکارییەک بە زمان، نەک وەک داشتنی باوەڕەکان یان حوکمەکان سەبارەت بە جیهاندا.
خاڵە سەرەکییەکان:

- جیهان وەک ڕاستی نەک ئەبژێ
  ویتگنشتاین جیاوازی دەکات لە نێوان "شتەکان" (سادە، دابڕاوەکراو) و "ڕاستییەکان" (تەکەڵکردنی شتە بەیەکەوە گرێدراوەکان).
  ئەو جیهانەی ئەمە هەستی پێدەکەین، کەی ڕاستییە ئۆگەری و

ڕاستەقینەکانە، نەک تەنها لیستی شتەکان.
-فۆرمی لۆژیکی واقیع
هەستە یان گۆڕاوە لە زماندا نوێنرایەتی "وێنەی" ڕاستییەکان دەکەن.
پەیوەندی نێوان توخمەکانی هەستییەک هاوشێوەی پەیوەندی نێوان توخمەکانی ڕاستییەک لە واقیعدا.
-سنووری زمان و سنووری جیهان
ئەوەی دەتوانرێت بە ووونی بێ زمان دەربڕدرێت، ئەوەیە کە دەتوانرێت بیری لێبکرێتەوە.
هەرچی لەوە زیاتر بێت (بۆهاکان، جوانیناسی، میتافیزیکی پاک) لە "دەرەوەی" جیهاندایە و دەبێت "بێدەنگ" بێت.
-شیکاری لۆژیکی زمان
ئەرکی فەلسەفە بریتییە لە ووونکردنەوەی لۆژیکی زمان، بەمەش چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی کە لە ناووونی یان سەرلێشێواوی زمانەوانییەوە سەرهەڵدەدەن.
شیکاری ئەو پێکهاتە لۆژیکییە ئاشکرا دەکات کە لە ژێر فەرمولی زمانەوانی ووکێشدا شاراوەتەوە.
-گۆڕانی شیکاری و پێشوەختە
گۆڕانە لۆژیکی و بیرکارییەکان وەسفی واقیع نین، بەڵکو یاساکانی هەستسازی خودی زمانن.
ئەوان وەک "چوارچێوە"ی زمان وان، کە بەبێ ئەوەی بکەوێتە ناو ناعەقڵانییەتەوە تێپەڕنرێت.
-زمان و مانا و ناعەقڵانییەکان
مانا ئۆگەری نوێنرایەتیکردنی لۆژیکی واقیعە.
ئەوەی لە ڕێگەی وێنەیەکی لۆژیکییەوە ناتوانرێت بیری لێبکرێتەوە، ناتوانرێت دەربڕدرێت و هەر هەوڵێک بە دەربڕینی دەکەوێتە دەرەوەی بازنەی مانا.
بایەخی کتێبەکە:
نوێنرایەتی بناخەی فەلسەفی قوتابخانەی شیکاری فەلسەفە دەکات لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا.
ئەو کاریگەری لەسەر فەیلەسوفە لۆژیکییە پۆزەتیڤیستەکانی بازنەی ڤیەنا هەبوو، هەرچەندە ڤیتگنشتاین خۆی هەموو دەرئەنجامەکانیان هاوبەش نەبوو.
ئەو چەمکی "سنووری زمان"ی وەک پێوەرێک بە ئەوەی کە فەلسەفە دەتوانێت باسی چی بکات، ناساند.
پوختە:
کتێبی "Tractatus Logico-Philosophicus" هەوڵێکی ڕادیکاڵ

بۆ پێناسەکردنی ئەوەی کە فەلسەفە دەتوانێت چی بکات و دەبێت لە چیدا بەدەنگ بێت، بۆ بەستنەوەی لەژیکی زمان بۆ پێکهاتەی جیهانەوە. ویتگنشتاین فەلسەفە وەک کەمەک بابەتی نوێ نابینێت، بەڵکو وەک چالاکییەکی ڕوونکردنەوە دەبینێت کە ئەو کێشانە چارەسەر دەکات، کە لە تێگەیشتنێکی هەڵە لە زمانەوە سەرهەڵدەدەن. جیهان لە ڕاستییەکان پێکهاتووە و زمان لە ڕێگەی وێنەی لەژیکییەوە ئەو ڕاستیانە دەنگ دەداتەوە. هەر شتێک کە سنووری ئەم وێنانە تێپەڕێنێت، دەکەوێتە دەرەوەی بازنەی لەدوانی ئێگەری.

نووسینی: لودویگ ویتگنشتاین
وەرگێڕانی: فەرەیدوون سامان

کتێب\ بزاڤی ڕۆژنامەگەری بزووتنەوەی کەمئینزمی نوێ لە عێراق ۱۹۷۵-۲۰۲۵.. ن: عەبدوڵا سلێمان(مەشخەڵ)

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

Mashkhak_RozhnamagariDownload

چیرۆک بۆ منداڵان..

گەردەلوول و داربڕوو.. نووسینی: ڕەزا شوان

ڕۆژێک گەردەلوولێکی تاریک و ڕەش، لە بیابانەوە بەرەو کوردستان هەڵیکرد. زیانێکی زۆری بەو شوێنانە گەیاند کە لەسەر ڕێگای بوون. ڕەشەبایەکە مەلی بە کۆمەڵێک داربڕووەوە نا. ڕووی دەمی لە پیرە داربڕوویەک کرد و قیژاندی: ئەوە بە ڕەتان پێگرتووم؟
پیرە داربڕووەکە: ئەرێ شوێن و خاکی ئەمەیە، تەی نامەرد پووناوین و شەرمان پێدەفرۆشیت.
گەردەلوولەکە، لە دوای ماندووبوونێکی زۆر، بەسەر پیرە داربڕووەکەدا هاواری کرد: تا زووە ریگاکەم بە چۆڵ بکەن، ئەگەر نا لە ڕگەوەوە هەڵتان دەتەکێنم.
پیرە داربڕووەکە بە دەنگێکی دڵڕەق: ئەرێ نیشتمانی هەزاران ساڵەی ئەمەیە. هەرگیز جێی ناهێڵین. لە هەڕەشەی تەی بەدکار و ستەمکاریش ناترسین.
گەردەلوولی لە تەگەرتر و بەهێزتر و پیستر ملییان پووناین، بەڵام نەیانتوانی هەڵیمان کەنن.
گەردەلوولەکە زۆر تووڕە بوو، بە هەموو گوڕ و تواناوە، دەقەقانە دەستیکرد بە ڕاوشاندنی داربڕووکان. بەووکانیانی وراند، گڕەای بە دارکانوە نەهشت، لقوپۆپی زۆریانی شکاندوە و ڕایماڵین. بەڵام هەرچەندی کرد، نەیتوانی قەدی داربڕووکان بە ئاستەمیش بجووڵێنێت. زۆر بە بزەییانەوە، هەڵانەی بە سەدان باڵندەی ڕووخاند. باڵندەکان لانەواز و سەرگەردان بوون.
گەردەلوولەکە لە بەردەم خەڵاگریی داربڕووکاندا، بەزی و بەسەر شەڵی ئەو
ناوەی چەکرد. داربڕووکانیش سەربەرزانە، لە جێگای خۆیاندا مانەوە.
بەهاتنی وەرزی بەهار، داربڕووکان لقی تازەی ناسک و گەڵایان کرد. بەووە وەریوکانیش، لە شوێنکانی خۆیاندا شینبوون و بوون بە نەمامی ناسک و جوان.
بە جارێ ئەو ناوە بوو بە بەووستان. باڵندەکانیش گەڕانەوە. لەسەر لقەکانی داربڕووکاندا، هەڵانەی جوانتریان دروستکرد. ژیانێکی نوێیان دەستپێکرد.

بەیاننامەی (□□کخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە ءێراق) لەسەر □ووداوەکانی لاجان و شارچکەکانی دەوروبەری

دوای ئەوەی هاوڵاتیانی گوندی (لاجان) سەر بە پارێزگای هەولێر، وەک داواکارییەکانیان وەرنەگرتوە لە بەرپرسان سەبارەت بە دابین کردنی خزمەتگوزاری و سوتەمەنی و دامەزراندنی گەنجانی بێکار لە پاڵاوگەی نەوتی (لاناز) لە سنوری گوندەکیان، □□ژی شەممە (٢٩-١١-٢٠٢٥) چوونە بەردەم پاڵاوگەکە وەک ناڕازایەتی دەربڕین و □□گای سەرەکی (هەولێر-گوێر)یان داخست بەووی تانکەرەکانی کۆمپانیای (لاناز)دا، کە خاوەندارییەتەکەی دەگەڕێتەوە بە گەورە بەرپرسانی (پارتی دیموکراتی کوردستان).

پاسەوانانی پاڵاوگە و هێزەکانی ئاسایش بە چەک وەڵامی خۆپیشاندەرانیانداوەتەوە و لە ئەنجامدا کەسێک گیانی لەدەستدا و زیاتر لە (١٠) کەسیش بریندار بوون. هاوکات هێزێکی زۆر لە ئاسایش و یەکە چەکدارەکان لە میلیشیاکانی (پارتی)، بە هەمەر و دشکا و چەکی قورسەوە گوندەکیان گەمارۆ داوە و چەندین کەسیان دەستگیر کردووە، و خانەوادەکانیان لە ماڵەکانیان وەدەرناوە و گوندەکیان بەزۆر پێ چۆڵکردوون.

وەک کاردانەوە، دژ بەم ملهوڕی و زۆرداریە، دوێنێ دوو شەممە (١-١٢-٢٠٢٥) لە چەند شوێنێکی جیاجیا گردبوونەوەی ناڕازایەتی □ووێداوە لەوانە لە شارچکەی (کۆێک)ی سەر بە قەزای (بەردەش) لە پارێزگای دهۆک، و لە گەڕەکی شاری هەولێر، و هەروەها خۆپیشاندانیش لە شارچکەی (خەبات) ئەنجامدراوە کە □□گەی نەوان (هەولێر-موسڵ)یان داخستووە.

□اگەیاندنی وەزارەتی ناوخۆی هەرێمی کوردستان لە (٢٩-١١-٢٠٢٥)، باس لە هەوڵی نانەوەی ئاژاوە دەکات لە لایەن دەستێکی دەرەکی و بە فیتی هێندێک کەس و لایەنی ناوخۆیی، کە میدیاکانی سەر بە (پارتی) ئەو لایەنە ناوخۆیە بە (یەکێتی نیشتمانی کوردستان) ناوزەد دەکەن و تەمەتباری دەکەن کە بە هاوکاری (حەشدی شەعبی) دەیانەوێت پێگەی

هەرەمی کوردستان لاواز بکەن. هەر لەو ڕاستایەشدا بەرپرسی کۆمیتەی (یەکێتی) لە شارەچکەی (خەبات) لە لایەن هێزەکانی (پارتی)یەوە دەستگیرکراوە، و تووندوتیژیش بەرامبەر کۆنەکۆکانی ڕاگەیاندن و ڕۆژنامەنووسان ئەنجام دراوە.
ئەم ناوچەیە بە شارەچکە و گوندەکانیەوە، بەشێکە لە ناوچە بازرگانی نێوان هەرێم و تورکیا و گواستنەوەی وزە، وە کێڵگەی نەوتی (خورماڵە) و کەمپانیای (لاناز) و چەندین پرۆژەی گەورەتر دیکەتەخەی، بۆیە ناوچەیەکی هەستیارە بۆ بەرپرسانی (پارتی) لە بنەماڵەی بارزانی و ئەم کەمپانیانەیان.
هەر لەو ناوچە گرینگ و دوورەماندە بە سامانە سروشتییەکان خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێشی ناوچەکە بەدەست نەبوونی سوتەمەنی و خزمەتگوزارییەکان و بێکارییەکی لە ڕادەبەدەرەوە دەناڵێنن، و هەورەها دووکەڵ و پیسیی و پاشماوەی کەمپانیاکانیش کێشەی ژینگەیی بۆ سروشتی ناوچەکە و کێشەی تەندروستی بۆ هاوڵاتیان دروست کردووە بەجۆرێک توشبووانی شێرپەنجە و نەخۆشییەکانی کۆئەندامی هەناسە و چاو لەو ناوچەیە لە ڕادەیەکی بەرزدایە.
لە بەرامبەر بارگرانییەکانی ئەم بارودۆخە و بە بەرگری لە مافەکانیان جەماوەری زەحمەتکێش هاتوونەتە مەیدانی ناڕازایەتی دەربڕین و بەم شێوەیە لە وەحشیگەریش ڕەفتاریان لەگەڵدا دەکرێت.
ئەم لەشکرکێشییەی (پارتی) لە زەنی دەسەڵاتدارێتییەکەیدا، هاوشێوەی لەشکرکێشییەکانی (یەکێتی)یە لە چەند مانگی ڕابردووەدا لە زەنی دەسەڵاتداریەتی خۆیدا، وە تەواوکاری تەنگپەهەڵچنینی هەردوو ئەم حزبەیە بە ئازادییەکان و ڕاوەدوونان و گرتنی هەڵسوڕاوانی ناڕازایەتییەکان و سەرکوتی خۆپیشاندانەکان، ئەمە نمایشی هەمان سیاسەتی سەرکوتگەرانەیانە کە هەرچی زیاتر نەفرەت و بێزاری جەماوەری بەرامبەریان پەرەپێداوە، و ئەم داپڵەسین و تووندوتیژیی و کوشتارشیان لەسەر ئاستی کۆمەڵگە بە چاوترساندنی جەماوەری زەحمەتکێش و دواخستنی تەقینەوەیانە بەووی خۆیان و حکومەتەکەیاندا.
ئەم ناڕازایەتییانەی (لاجان) و دەوروبەری ڕوداوێکی دابڕاو و لەناکاو نییە، بەڵکو دەربڕینێکی واقعییە لە کۆمەکبوونی ناڕازایەتی چەندین ساڵەی ئەو جەماوەرە زەحمەتکێشە دژی ستەمکی ئابووری و سەرکوتکی سیاسی و پڕاوێزخستنکی کۆمەڵایەتی کە ئەم دەسەڵاتە بورژوا ناسیونالیست و ئلیگارشییە مالییەی فەرمانڕەوا لە هەردوو حزب دایسەپاندووە بەسەریاندا. بەرپەرچدانەوەی خۆناوی ملیشیاکان و ملهوڕی بەرامبەر گەنجانی ناڕازیش هەڵە و کاری تاکەکەسی نییە، ئەمە سروشتی چینی دەسەڵاتدار و سیاسەتکی داڕژراوە

لەپناو پاراستنی بەرژەوەندییە چینایەتییە سیاسی و ئابووریەکانیان.
حکومەتی هەرێم کە ئامازی دەستی هەردوو حزبی دەسەڵاتدارە بە پیادەکردنی ڕەبازی نیولیبرالیزمی ئابووری لە ڕادەستکردنی سەروەت و سامانی گشتی کۆمەڵگە بە شێوەیکی یاسایی بە کەرتی تایبەت و ئاسانکاری بۆیان، و داخستنی دەرگای دامەزراندن لە کەرتی گشتی، دەستی ناوەتە بینەقاقای ژیانی کرێکاران و زەحمەتکێشان و گەنجانی کچ و کوڕی بێکاری هەرەمەکە و لەو نێوەشدا هەرچی کۆمپانیا هەیە سەرمایەکانیان بە قازانجی ملیۆنی و ملیاردی کۆکە دەکەن و خێکیشی ناچار کردووە یا بە کێچ و ڕێوی بکەمەڵە بە دەرەوەی وڵات یان بە دەستفرێشی و سێعاتکاری دوورودرێژ بە کرێیەکی ڕەزانە کە بە زەحمەت ژیانە خەراکی ڕۆژێک دابین دەکات بە کرێکار.
بەم پێیە (پارتی) و (یەکێتی) لە ڕێگەی حکومەتی هەرێم و میلیشیاکانیانەوە، لە لایەک بونەتە ئاگانی پاراستنی کۆمپانیا و کەشک و تەلار و سەرمایەی سەرمایەدارەکان و لە لایەکی تریشەوە بوونەتە ئامرازی خوێناوی سەرکوتکردنی ناڕازایەتییەکانی جەماوەرێکی زەحمەتکێش کە بێکاری و هەژاری و پەراوێزخراویان بەسەردا سەپاندوون.
ئەم کەشمەکەشمە جەنگەکی چینایەتی خوێناوی ڕوون و ئاشکرایە لەم هەرەمەدا و ناسیونالیزمی کورد بەگشتی و بەتایبەت دەسەڵاتدارەکەی بە سەد و یەک شێوە خەریکن خەڵک بکەنە چاوی جەماوەر و پەردەپێشی ئەم جەنگە چینایەتییە بکەن لەسەر ئاستی هەرێم و عێراق و ناوچەکە.
ئەمەی کە لە (لاجان) ڕوویدا، ئەو وێنەیەی تێکشکاند لەو کێشوهەوا سیاسییەی کە بەڕووکەش وەک ماستی مایوو وابوو لە دۆڕی ژێر دەسەڵاتی ئیستیبدادی (پارتی)دا و دەریخست لەگەڵ هەموو سەرکوتییەکی فکری و سیاسی جەماوەر، بەڵام ناتوانن تاسەر ئەم بارووددۆخە ئاوا ڕابگرن. ئەم ناڕازایەتییە جەماوەریانە سەرەتای شکێگیری هۆشیاریەکی سیاسییە بە بەرژەوەندکانی تایبەت بە خێیان و هاتنەمەیدانیانە.
ئەم ناڕازایەتییانە سەرباری هەموو دەستوەردانێک بەناوی عەشیرەت و کێشمەکێشی نێوان دوو حزبی دەسەڵات و سەرکوتگەری لەژێر ناوی دەستی دەرەکی و ئاژاوەگێڕیدا، بەڵام ناوەڕۆکی چینایەتی ئەم ناڕازایەتییانە ڕوون و ئاشکرا دیارە و پۆیستە پەڕی پێبدرێت و بەرزبکرێتەوە بە ئاستی بزووتنەوەیەکی یەکگرتووی سەراسەری و ڕێکخراو بەڕووی هەژاری و بێکاری و ستەمگەری و دکتاتۆریەتی هەردوو حزبی فەرمانڕەوادا.

(کخراوی بدیلی کمەنیستی) لە کاتکدا کە سەرکەنەی ئەم تۆندوتیژی و خونەژیە دکات، لایەنگری خشی ادگەنەت بە داواکاری و خواستە واکانی جماوەری نازی ئەو ناوچەیە. هەروەها هاوسەزی خی ادگەنەت بە خانوادەی قوربانیان و جماوەری زوملکراوی ناوچەکە، وە خوازیاری دستبەجی بەربوونی گیراوکان و لپرسینەویە لە کەسانک کە بەرپرسن لە تۆندوتیژیی نواندن بەرامبەریان.

٢٠٢٥-١٢-٢

https://www.albadeel-alsheoi.org/ar/?p=8489